

**Bayrâmî Tarikatı Postnişîni Halil Baba'nın Faaliyetleri:
İlmî Yönü, Şeyhliği ve Aile Şeceresi*****Halil Baba as a Sheikh of the Bayrami Order: His Family
Tree, Knowledge Accumulation and Sheikhdom*****Gökhan Yurtoğlu *** Öz

Bu çalışmada Bayrâmî Tarikatı Postnişînlerinden olan Halil Baba'nın ilmî birikimi, şeyhlik süreci ve aile şeceresi ele alınmıştır. Bayrâmî Şeyhi Halil Baba, Bayrâmî Tarikatı'nın âyan zümresi içerisinde yayılmasını sağlamasının yanı sıra sahip olduğu bilgi birikimiyle de yetkin bir tarihî şahsiyet olarak ortaya çıkmaktadır. Tereke defterinde tespit edilen dört yüzü aşkın kitap söz konusu ilmi yetkinliğini destekler niteliktedir. Halil Baba, dinî-tasavvufî konuların yanı sıra dil bilgisi, edebiyat, tarih, tıp ve mantık gibi konulara da ilgi gösteren çok yönlü bir mutasavvıftır. Bayrâmî Tarikatı içerisinde şeyhlik mücadelesi veren Halil Baba, 1751-1759 tarihleri arasında birinci şeyhlik dönemini, 1760-1778 tarihleri arasında da ikinci şeyhlik dönemini ifa etmiştir. Dolayısıyla Halil Baba, kesintiler hariç 25 yıl 10 ay 3 gün Bayrâmî Tarikatı'nın şeyhlik görevini yürütmüştür. Halil Baba'nın soyundan gelenler de Bayrâmîlik Tarikatı'na bağlı tanınmış şahsiyetler olarak faaliyet göstermiştir. Bu bağlamda Halil Baba'dan sonra Şeyh Kasım Baba, Ahmed Nuri Baba ve Halil Nihad Bey hem şeyhlik hem de edebî yönleri açısından öne çıkmaktadır. Bu makalede Halil Baba'nın ilmî birikimi, şeyhliği ve aile şeceresine dair bilgiler arşiv kaynakları, kronikler ve telif-tetkik eserlerdeki bilgiler göz önünde tutularak ele alınmıştır.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı
yurtoglug@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7143-9665
Ankara / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Bayrâmî Tarikatı, Bayrâmîlik, Halil Baba, Şeyh, Tasavvuf.

Abstract

In this study, the intellectual background, sheikhship process and family tree of Halil Baba, one of the Sheikhs of Bayrâmî Order, are analyzed. Bayrami Sheikh Halil Baba, in addition to ensuring the spread of the Bayrami Order within the notable group, also emerges as a competent historical figure with his knowledge. More than four hundred books identified in the estate register support his scientific competence in question. Halil Baba is a versatile sufi who is interested in religious-sufi subjects as well as grammar, literature, history, medicine and logic. Halil Baba who struggled for the sheikhship within the Bayrami Order, fulfilled his first sheikhship period between 1751-1759 and his second sheikhship period between 1760-1778. Therefore, Halil Baba served as the sheikh of the Bayrami Order for 25 years, 10 months and 3 days, excluding interruptions. The descendants of Halil Baba also acted as well-known figures affiliated with the Bayrami Order. In this context, after Halil Baba, Sheikh Kasım Baba, Ahmed Nuri Baba and Halil Nihad Bey stand out in terms of both their sheikhdom and literary aspects. In this article, information on Halil Baba's scientific knowledge, sheikhdom and family tree is discussed by taking into account the information in archival sources, chronicles and copyrighted-researched works.

Keywords:

Bayrami Order, Bayramiyya, Halil Baba, Sheikh, Sufism.

Başvuru/Submitted: 29/01/2025
Kabul/Accepted: 22/05/2025

Makale Bilgileri

- Atıf:** Yurtoğlu, G. (2025). Bayrâmî Tarikatı Postnişîni Halil Baba'nın Faaliyetleri: İlmî Yönü, Şeyhliği ve Aile Şeceresi. *Selçuk Türkiyat*, (65): 69-84. Doi: 10.21563/sutad.1629128
- Etik Kurul Kararı:** Etik Kurul Kararından muaftır.
- Katılımcı Rızası:** Katılımı yok.
- Mali Destek:** Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
- Çıkar Çatışması:** Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- Telif Hakları:** Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
- Değerlendirme:** İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
- Benzerlik Taraması:** Yapıldı – iThenticate.
- Etik Beyan:** sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
- Lisans:** Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

- Citation:** Yurtoğlu, G. (2025). Bayrâmî Tarikatı Postnişîni Halil Baba'nın Faaliyetleri: İlmî Yönü, Şeyhliği ve Aile Şeceresi. *Selçuk Türkiyat*, (65): 69-84. Doi: 10.21563/sutad.1629128
- Ethics Committee Approval:** It is exempt from the Ethics Committee Approval.
- Informed Consent:** No participants.
- Financial Support:** The study received no financial support from any institution or project.
- Conflict of Interest:** No conflict of interest.
- Copyrights:** The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
- Assessment:** Two external referees / Double blind.
- Similarity Screening:** Checked – iThenticate.
- Ethical Statement:** selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
- License:** Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Bayramî Tarikatı'na ait çalışmaların azlığı ve Bayrâmî Tarikatı Şeyhi Halil Baba'nın tarihî şahsiyetinin arşiv kaynaklarında geçen bilgilere göre ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmaması gibi sebepler bu çalışmanın ele alınmasında etkili olmuştur. Bu bağlamda söz konusu çalışmanın amacı Bayramî Tarikatı hakkında yapılan çalışmalara katkı sağlamaktır. Çalışmanın kapsamı, zamansal olarak XVIII. yüzyılın ikinci yarısını, bölgesel olarak ise Ankara ve civarını içine almaktadır. Bu zaman ve mekân çerçevesinde Bayramî Tarikatı'nın postnişîni olan Halil Baba'nın tarihî şahsiyeti, aile şeceresi, ilmî birikimi ve şeyhlik faaliyetlerine odaklanılarak ele alınmıştır.

Hacı Bayrâm Velî (Ö. 1430), Ankara, Çubuk Suyu (Çeyul Nehri) kenarında Sol (Zülfazıl) Köyü'nde doğmuştur (Evliyâ Çelebi, 1318, C. 2, v436). Asıl adı Numan bin Ahmed bin Mahmud'dur. Annesi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakla beraber Murad (veya Abdal Murad) ve Safiyyüddîn adında iki erkek kardeşinin olduğu bilinmektedir (Kızıler, 2012, s. 68). 1472-1532 yılları arasında yaşayan Lâmi'î Çelebi'nin eserindeki bilgilere göre O, Ankara'da bir müddet müderrislik yaptıktan sonra Şeyh Hamid-i Velî ile karşılaşmış ve onun vasıtasıyla tahsil-i tarikat ve tekmil-i hakikat eylemiştir. Kendisine intisâb eden İnce Bedreddîn, Kızılca Bedreddîn, Ömer Dede Bursevî, Baba Tahhas Ankaravî, Selahaddîn Bolevî gibi mutasavvıfları velâyete erdirdiği belirtilmektedir (Tercüme-i Nefahatü'l Üns, yz. 606068, v335a-v335b). Hacı Bayrâm Velî'nin dönemin padişahı Sultan II. Murad ile yakın ilişkisi ve tasavvufî fikirlerinin halk arasında yayılması Sarı Abdullah Efendi'nin (Ö. 1660) eserinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Semeretü'l-Fuad fi'l-Mebde ve'l-Me'âd, yz. 402573, v233b-141b). Bayrâmiyye Tarikatı, Hacı Bayram Velî (Ö. 1429/30) tarafından XV. yüzyılda Ankara'da kurulup buradan Anadolu'nun birçok bölgesine yayılan bir tarikattır (Pakalın, 1971, s. 181). Bu bağlamda Bayrâmî Tarikatı, XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren başta Ankara olmak üzere Kalecik, Aksaray, Çorum, Karaman, Darende, İstanbul, Bolu, Göynük, İznik, Bursa, Balıkesir, Gelibolu ve Kütahya gibi Anadolu'nun birçok bölgesine nüfuz etmiştir (Özköse, 2019, s. 17-18; Kızıler, 2012, s. 72). 1430 yılında vefat eden Hacı Bayrâm Velî'nin soyu, oğlu Şeyh Ahmed Baba ve kızı Hayrûnnisa Hatun vasıtasıyla devam etmiştir.

Hayrûnnisa Hatun, Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî ile evlenmiş ve Zeliha adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Bu soy Zeliha Hatun'dan devam ettiği için Hacı Bayrâm Velî soyunun ana kolu ile bağı kesilmişse de bu koldan gelen Eşrefoğlu soyu günümüze kadar devam etmiştir (Bayramoğlu, 1983, C. 1, s. 83). Evliya Çelebi, Eşrefoğlu Rûmî'yi yetmiş bin müridi olan bir veli olarak nakletmektedir (Evliyâ Çelebi, 1318, C. 3, v9). Bu noktada şunu hemen belirtmek gerekir ki Hayrûnnisa Hatun ile Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin evlilikleri konusu belgelerle açık bir şekilde ortaya konulamamıştır. Bazı çalışmalar, Hacı Bayrâm Velî ile Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin şeyh-mürîd ya da damat-kayınpeder olmadıkları görüşünü daha muteber kabul etmektedir (Azamat, 1996, s. 445-446).

Hacı Bayrâm Velî'den sonra Ankara'daki Bayrâmî Âsitânesi'nin postuna oturan Ahmed Baba ise hem Bayrâmî Tarikatı'nı hem de Hacı Bayrâm Velî soyunun ana

kolunu devam ettirerek tarikatın ve soyun günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Hacı Bayrâm Velî'den gelen söz konusu ana kol zamanla birçok yan kollara ayrılmıştır. On beş kuşak boyunca babadan oğula şeyhlik yaparak günümüze kadar ulaşan Hacı Bayrâm Velî'nin soyundan gelenler bugün Bayramoğlu soyadını taşımaktadırlar (Bayramoğlu, 1983, C. 1, s. 83). Bu makalenin konusunu teşkil eden Bayrâmî Âsitânesi Postnişîni Halil Baba da Hacı Bayrâm Velî soyunun IV. tâlî kolundan gelmektedir.

Halil Baba ve Onun Aile Şeceresi Hakkında

Mehmed Baba ile girmiş olduğu şeyhlik mücadelesini kazanmasıyla beraber Bayrâmî Tarikatı'nın postuna oturan Şeyh Kâsım Baba (Ö. 1750/1751)'nın (BOA, Hat. 1357: 53171; BOA, Hat. 548: 27048; BOA, Hat. 548: 27060.) sekiz çocuğundan en büyüğü olan Halil Baba, Hacı Bayrâm Velî soyundan gelenlerin IV. tâlî kolunu oluşturmaktadır.

Halil Baba'nın hayatı ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Bu bağlamda onun ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Ancak ölümünden sonra tutulan tereke defterindeki bilgiler, onun hayatı ile ilgili bazı boşlukları doldurur niteliktedir. Bu cümleden olarak tereke defterine göre onun iki eşinin olduğu anlaşılmaktadır. Eşlerinden birisi Seyyid Abdulcelil Efendinin kızı Seyyîde Şerîfe Hânım'dır. Diğer eşi ise Müderriszâde Mehmed Efendî'nin kızı Şerîfe Fâtıma Kâdın'dır (AŞS, 168, v53: 130; Altunkılıç, 2023, s. 42).

Müderriszâdeler Ankara'nın önde gelen âyan ailelerindendir (Mert, 1991, s. 195-198). Bu noktadan hareketle Hacı Bayrâm Velî soyundan gelenlerin Ankara'nın önde gelen âyan aileleriyle evlilik bağı yoluyla ilişkiler kurdukları ve tıpkı Mevlevîlik gibi Bayrâmîliğin de toplumun üst zümresi içerisinde faaliyet gösteren bir tarikat konumunda olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Halil Baba'nın bir taraftan Bayrâmî Tarikatı şeyhi olarak diğer taraftan da Ankara'nın önde gelen âyan ailelerinden olan Müderriszâdeler ile akrabalık bağı yoluyla Ankara ve civarında etkili bir tarihî şahsiyet olarak faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Bayrâmîler ile Müderriszâdeler arasındaki ilişkiler üzerine daha detaylı bir çalışma yapmayı planladığımız için bu konuda bu kadar bilgi vermekle iktifâ edilmiştir.

Halil Baba'nın tereke defterine göre iktisadî olarak da Ankara'nın önde gelen isimlerinden biri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda onun bir atı, bir kömüş ineği, bir kara sığırı, bir merkebi, Kutgin isimli çiftlikte bir menzili, yine Kutgin'de bir değirmeni bulunmaktadır. Ayrıca Arap ve Fatıma isimli iki cariye ile Süleyman isimli bir köleye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tereke defterine göre Halil Baba'nın mirasçılarına net olarak 12800 akçe bıraktığı görülmektedir (AŞS, 168: v54-v56; Altunkılıç, 2023, s. 282-284). Söz konusu meblağ, Halil Baba'nın Ankara ahalisinin üst zümresine hitap eden varlıklı bir Bayrâmî Şeyhi olduğu fikrini desteklemektedir.

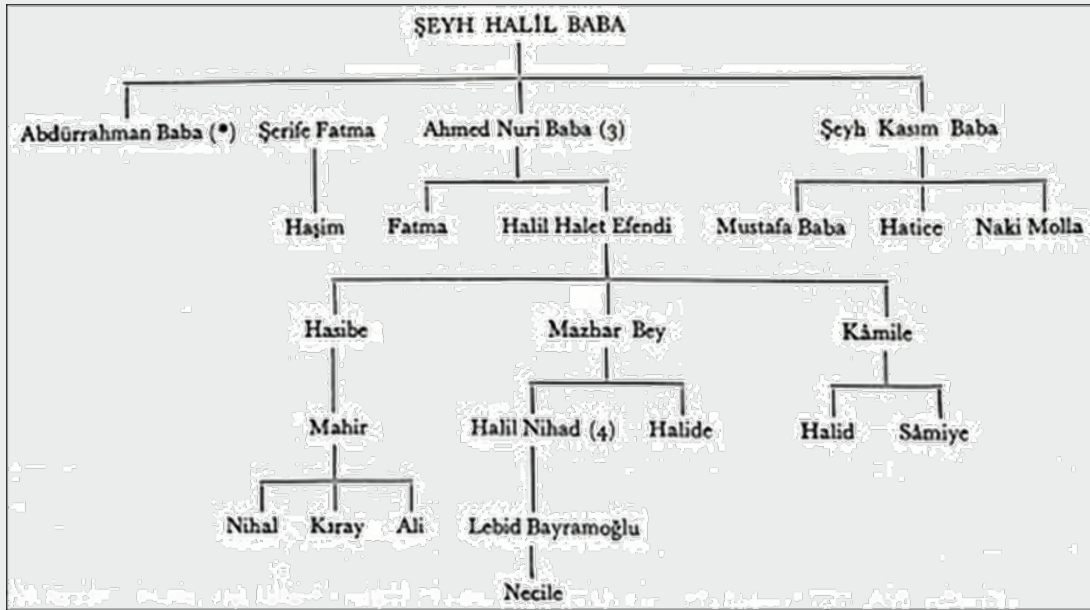
Fuat Bayramoğlu, Bayrâmî Tarikatı'nın şeyhi ve Hacı Bayrâm Velî soyunun IV. tâlî kolunun başı olan Halil Baba'nın ve onun soyundan gelenlerin şeceresini ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre Halil Baba'nın Abdurrahman, Şerife Fatma, Ahmet Nuri ve Kâsım olmak üzere dört çocuğu bulunmaktadır. Burada hemen belirtmek gerekir ki Halil Baba'nın tereke defterine göre onun Seyyîde Şerîfe Hânım ve Şerîfe Fâtıma Kâdın'dan Ahmed Baba Mollâ, Kâsım Baba Mollâ, Şerîfe Fâtıma Kâdın ve

Şerîfe 'Aîşe Kâdın olmak üzere dört çocuğunun olduğu tespit edilmektedir (AŞS, 168: v53; Altunkılıç, 2023, s. 277). Bu durumda Halil Baba'nın Fuat Bayramoğlu'nun yapmış olduğu şecerede ismini yazdığı Abdurrahman isimli bir çocuğunun olmadığı söylenebilir. Dahası Fuat Bayramoğlu'nun Halil Baba ile ilgili söz konusu şeceresi Ahmed Baba, Kâsım Baba, Fatıma Kadın ve 'Aîşe Kadın olarak güncellenmektedir.

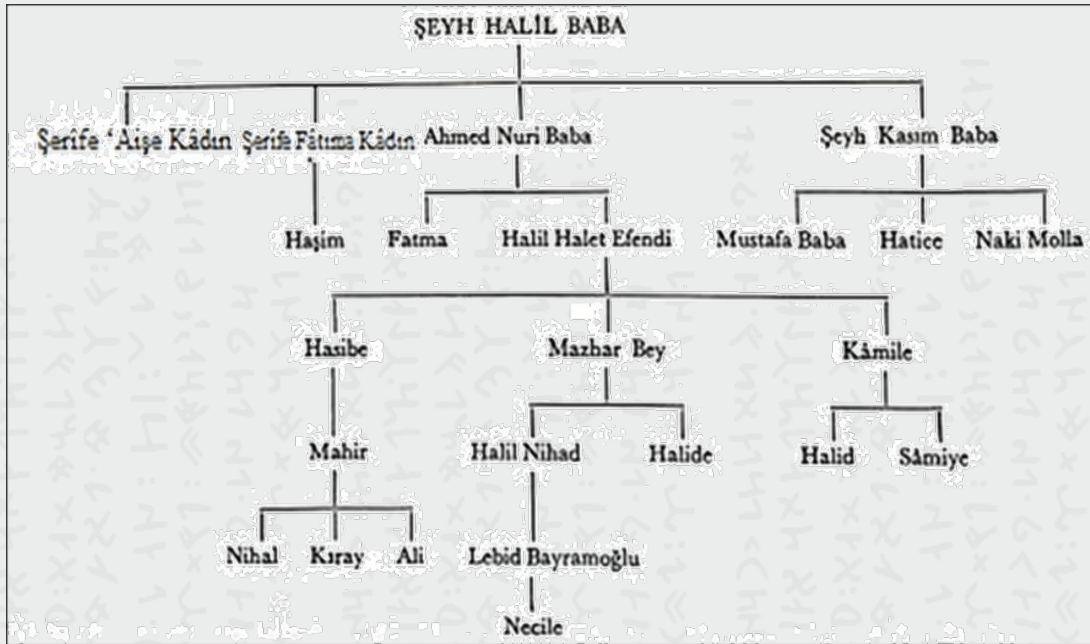
Halil Baba'nın vefatından sonra Ahmed Baba ve Kâsım Baba'nın isimleri 21 Ekim 1781 (3 Zilkade 1195) tarihli bir şer'iyye kaydında geçmektedir. Bu kayda göre Ahmed Baba ve Kâsım Baba'nın vasîsi olan Tayyib Baba, Halil Baba'nın evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere Ankara'da vakfettiği Ağazâde Hanı'nın tamir ve termiminden doğacak masrafların tespit edilerek kendisine bildirilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine söz konusu hanın tamir ve termimi için 329 gurusluk bir masraf defteri tutulmuştur (AŞS, 857: 62-119; Uzun, 2023, s. 150).

Fuat Bayramoğlu'na göre Halil Baba'nın büyük oğlu Kâsım Baba'nın da Mustafa, Hatice ve Naki Molla olmak üzere üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Şerife Fatma'nın ise sadece Haşim adında bir çocuğunun olduğu görülmektedir. Fuat Bayramoğlu'nun şeceresindeki hata sebebiyle Abdurrahman ve 'Aîşe Kadın'ın soyundan gelenler hakkında bilgi verilmemektedir. Söz konusu IV. kolun en kalabalık nüfusunu ise Ahmet Nuri Baba'nın çocukları ve torunları oluşturmaktadır. Bu bağlamda Ahmet Nuri Baba'nın Fatma ve Halil Halet Efendi olmak üzere iki çocuğu olmuştur. Ahmet Nuri Baba'nın soyu ise kızı Fatma'nın çocuğu olmadığından Halil Halet Efendi üzerinden devam etmiş görünmektedir. Halil Halet Efendi'nin Hasibe, Mazhar ve Kâmîle adlarında üç çocuğu olmuştur. Hasibe'nin Mahir isminde bir çocuğu dünyaya gelmiş, Mahir'in de Nihal, Kıray ve Ali isimli üç çocuğunun olduğu ifade edilmiştir. Halil Halet Efendi'nin diğer kızı Kâmîle'nin ise Halid ve Sâmiye isimli iki çocuğunun olduğu takip edilmektedir. Tek erkek çocuk olan Mazhar'a gelince onun Halil Nihad ve Halide isimli iki çocuğu dünyaya gelmiş, bu iki çocuktan Halide'nin çocuğu olmazken Halil Nihad'ın Lebid Bayramoğlu isminde bir çocuğu olmuştur. Son olarak Lebid Bayramoğlu'nun da tek çocuğu olarak Necile ismi geçmektedir (Bayramoğlu, 1983, C. 1, s. 102).

Şecere 1: Fuat Bayramoğlu'na Göre Bayrâmî Tarikatı Postnişîni Halil Baba'nın Soyunu Gösteren Şecere (Bayramoğlu, 1983, C. 1, s. 102)



Şecere 2: Güncel Bilgilere Göre Bayrâmî Tarikatı Postnişîni Halil Baba'nın Soyunu Gösteren Şecere



Şeyh Halil Baba'nın oğlu Ahmed Nuri Baba hakkındaki bilgilere çeşitli kaynaklardan ulaşılabilmektedir. Bu kaynaklardan biri olan Fatin Tezkiresi'ndeki bilgilere göre Ahmed Nuri Baba, Çerkes (Çerkeşi) Mustafa Efendi'nin vefatından sonra Hicri 1200'ün Hilâl'inde yani 1 Ramazan 1200 (M. 28 Haziran 1786) tarihinde melâmiyûndan olduğu halde Bayrâmî postuna azim-i darüsselam olmak istemişse de (Bayramoğlu, 1983, 1/105) Bayrâmî şeyhi olamamıştır. Diğer bir kaynağa göre Ahmed

Nuri Efendi, divan sahibi olup Hicri 1202 (M. 1787/1788) senesinde vefat etmiştir (Sicill-i Osmanî, Mehmed Süreyyâ, C. 4, s. 1269).

Fuat Bayramoğlu, Ahmed Nuri Efendi'nin ölüm yılının Sicill-i Osmanî ya da Kamûsü'l-Âlâm'da geçen Hicri 1202 senesi olmadığı görüşündedir ve Ahmed Nuri Efendi'nin mezar kitabesindeki bilgilere göre onun 7 Receb 1190 (22 Ağustos 1776) tarihinde doğduğunu ve 17 Safer 1263 (4 Şubat 1847) tarihinde de vefat ettiğini vurgulamaktadır (Bayramoğlu, 1983, C. 1, s. 107).

Arşiv belgelerine göre Halil Baba'nın diğer oğlu Kâsım Baba'nın da daha sonra şeyh olduğu görülmektedir. Ancak Kâsım Baba'nın Bayrâmî şeyhliği de tıpkı babası gibi post mücadelesi sonucunda gerçekleşebilmiştir. Bu bağlamda belgelere yansıdığı kadarıyla şeyhlik silsilesi şu şekilde devam etmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere Halil Baba'dan sonra şeyhlik Halil Baba'nın büyük kardeşi II. Tayyib Baba'ya geçmiştir. II. Tayyib Baba'nın vefatıyla şeyhlik 2 Nisan 1802 (29 Zilkade 1216) tarihinde büyük oğlu Abdülhamid Baba'ya geçmiştir. Abdülhamid Baba, çok kısa bir süre şeyhlik yaptıktan sonra vefat etmiş, böylece şeyhlik makamına 5 Temmuz 1802 (4 Rebiülevvel 1217) tarihinde Abdülhamid Baba'nın kardeşi Seyyid Mehmed Said Baba geçmiştir. Bu noktada post mücadelesinde Halil Baba'nın oğlu Kâsım Baba'nın adının yeniden gündeme geldiği görülmektedir. Şeyhlik için mücadele başlatan Kâsım Baba'nın girişimleri sonuç vermiş, 14 Ekim 1807 (11 Şaban 1222) tarihinde Seyyid Mehmed Said Baba şeyhlikten uzaklaştırılarak yerine bu makama Halil Baba'nın oğlu Kâsım Baba görevlendirilmiştir. Ancak bu sefer de Mehmed Said Baba'nın itiraz etmesiyle Kâsım Baba görevden alınmış, böylece 7 Eylül 1807 (4 Receb 1222) tarihinde Mehmed Said Baba ikinci kez şeyhlik yapmaya başlamıştır. Bu süreçte de itirazların devam etmesiyle Mehmed Said Baba 11 Ocak 1809 (24 Zilkade 1223) tarihinde görevden alınarak Halil Baba'nın oğlu Kasım Baba ikinci kez şeyhlik makamına getirilmiştir. Kâsım Baba'nın 23 Eylül 1809 (13 Şaban 1224) tarihinde görevden uzaklaştırılmasıyla beraber şeyhlik makamı tekrar Mehmed Said Baba'nın uhdesine verilmiştir. Mehmed Said Baba'nın bu seferki şeyhlik dönemi 8 Ekim 1827 (17 Rebiülevvel 1243) tarihine yani onun vefatına kadar devam etmiştir (Bayramoğlu, 1983, 2/187). Böylece postnişinlik mücadelesi Halil Baba'nın soyundan başka birinin şeyhlik makamına gelememesi sebebiyle aleyhte sonuçlanmış görülmektedir.

Halil Baba'nın soyundan gelen bir diğer önemli şahsiyet ise Ahmed Nuri Efendi'nin torunu Mazhar Bey'in oğlu Halil Nihad Bey'dir. Halil Nihad Bey, 18 Mayıs 1877 tarihinde doğmuştur. Halil Nihad Bey, ilk kez 18 Temmuz 1308'de başladığı Vilâyet Mektubî Kalemî'ndeki görevini bir müddet devam ettirdikten sonra Ankara Vilâyet Matbaası'nın müdürlüğünü yapmıştır. Şair ve yazar yönüyle öne çıkan Halil Nihad Bey'in Mecmua-i Eş'ar isimli bir eseri bulunmaktadır. Düz yazı ve şiir biçiminde kaleme alınan birçok eserinin de kaybolduğu düşünülmektedir. Muzafereddin Şah isimli basılmamış bir tiyatro eserinden söz edilmektedir. Yine basılmayan Nevhât isimli bir şiir kitabı vardır. Aşk-ı Menfur, Aks-i Enîn adıyla yayımlanan eserlerinin yanı sıra çeşitli zamanlarda yayımlanan muhtelif parçalardan oluşan yayımları bulunmaktadır (Bayramoğlu, 1983, C. 1, s. 109-113).

Halil Baba'nın İlmî Birikimi Hakkında

Hacı Bayram Velî'nin Kara Medrese, Çelebi Mehmed Medresesi gibi medreselerde müderrislik yaptığı bilinmektedir (Köç, 2021, s. 140). Hacı Bayrâm Velî'nin bu görevine binaen zengin bir kütüphaneye sahip olması gerektiği düşünülse de onun kütüphanesinin büyüklüğü ve içerisindeki kitaplara dair ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Onun İlm-i Şer'iyye ve İlm-i Akliyye ile iştigal ettiği ve müderrislik yaptığı (Terceme-i Şakâiku'n-Nu'mâniyye, yz. 89694, v21a) göz önünde bulundurulursa Arapça'yı bildiği, kelam, fıkıh, hadis, tefsir, akâid ve mantık gibi dönemin medreselerinde okutulan eserlere vâkıf olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Hacı Bayrâm Velî'nin kütüphanesindeki kitapların ondan sonra gelen çocuklarına miras olarak geçtiği de kuvvetle muhtemeldir. Böylece Hacı Bayrâm Velî'nin zamanında başlayan kitap ve bilgi birikimi nesilden nesile Hacı Bayrâm'ın soyundan gelenler tarafından zenginleştirilerek genişletilmiştir. Bu durum, Bayrâmî Şeyhi Halil Baba'nın sahip olduğu kütüphanesinin zenginliğiyle de kendisini göstermektedir. Halil Baba vefat ettiğinde onun dört yüzü aşkın kitaba sahip olduğu tereke defterine yansımıştır (AŞS, 168, v53-v56: 130; Altunkılıç, 2023, s. 277-284). Bu kitaplar konuları itibariyle tasavvuf, dil bilgisi ve edebiyat, tarih/peygamberler tarihi, hadis, fıkıh, tefsir, fetva, tıp/şifa, mantık, dua, zikir ve Hz. Peygamber ile ilgili eserlerin yanı sıra diğer müteferrik kitap ve mecmualardan oluşmaktadır. Bu eserler dikkate alındığında Halil Baba'nın çeşitli konulara ilgi gösteren çok yönlü bir kişi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tasavvuf ile ilgili kitaplar arasında Sünnî sûfliliğin tanınmış temsilcilerinden biri olan Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin (Ö.1234) 'Avârifu'l-Me'ârif isimli tasavvufa dair eserini, İmam Gazâlî'nin (Ö.1111) yaşamının son yıllarında kaleme aldığı Mişkâtü'l-Envâr isimli tasavvufî eserini, Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin (Ö.1451) kaleme aldığı Osmanlı Devleti'nin dinî-tasavvufî hayatının gelişmesine önemli etkisi olan Muhammedîye isimli manzun eserini, önemli bir mutasavvıf, kelâm âlimi olan Hakîm Ebû'l-Meâlî Abdullâh bin Ebî Bekr Muhammed bin Alî el-Miyâne'î el-Hemedânî'nin (Ö.1131) Zübdetü'l-Hakâyık isimli tasavvufî eserini, Âşık Paşa'nın (Ö.1332) Garibnâme, Ma'ârifnâme, Muhammedîye ve Gencnâme olarak da isimlendirilen Dîvân-ı Âşık Paşa isimli eserini, mutasavvıf ve şair olarak bilinen Yûsuf Hakîkî'nin (Ö.1488) Divân-ı Baba Yusûf isimli eserini ve İsmail Hakkı Bursevî'nin (Ö.1725) Rûhü'l-Beyân isimli tasavvufî tefsirini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Şerh-i Birgivî, Mecmû'a-i Tasavvuf, Risâle-i Mine't-Tasavvuf isimleriyle kayıtlı eserler de bulunmaktadır.

Dil bilgisi ile ilgili kitaplar arasında Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (Ö.1229) Arap grameri ve belâgatına dair Mutavvel isimli eserini, ünlü dil bilgini Muslihuddin Mustafa'nın (Ö.1560-61) Ahterî isimli sözlüğünü, Hanefî fıkıh âlimi ve lûgat yazarı olan İbn-i Melek'in (Ö. 1418) Meşârik isimli eserini, Arap dili, kelâm ve mantığa dair şerh ve hâşiyeleriyle tanınan Ebû İshâk İsmâüddîn İbrâhîm bin Muhammed bin Arabşâh el-İsferâyînî'nin (Ö.1538) Hâşiyetü'l-İşâm 'ale'l-Câmî isimli eserini, Muhammed bin Abdürrahim el-Ömerî el-Meylânî'nin (Ö.1346) Arap gramerine dair kaleme alınmış üç temel eserin sonuncusu olan Şerhü'l-Muğni isimli eserini saymak

mümkündür. Bunların yanı sıra Kâmus, Lugât-ı 'Arabî ve Muğribü'l-Lugât isimli eserler de bulunmaktadır.

Edebiyat ile ilgili kitaplar arasında Harîrî'nin (Ö.1122) Arap edebiyatında makâme türünde yazdığı Şerh-i Makâmat isimli eserini, Cihânşâh'ın (Ö.1467) Farsça ve Türkçe şiirlerini içeren Divân-ı Hakîkî isimli eserini, Hafız-ı Şirazî'nin (Ö.1390?) Divân-ı Hâfız isimli eserini, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (Ö.1273) tasavvuf anlayışını içeren Mesnevî isimli eserini, Şeyh Sadî-i Şirazî'nin (Ö.1292) Bostân ve Gülistân isimli eserlerini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Musliheddin Mustafa Sürûrî'nin (Ö. 1562) Bostanü'l-Ârifîn ve İmam Nevevî'nin Bostân-i Sürûrî isimli eserleri de bulunmaktadır.

Tarih ile ilgili eserler arasında Taşköprizade Ahmed Efendi'nin (Ö.1561) eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye isimli eserini, Ahmed Eflâkî'nin (Ö.1360) Farsça olarak kaleme aldığı Sevâkıbü'l-Menâkıb isimli eserini, Kemalpâşâzâde'nin (Ö.1534) Osmanlı tarihini ihtiva eden eserini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Tevârih-i Sultân Süleymân, Siyâsetnâme, Tevârih ve Kanûnnâme isimli eserler de bulunmaktadır. Peygamberler ve evliyâ tarihiyle ilgili kitaplar arasında ise Ebû İshak Ahmed bin Muhammed es-Sa'lebî'nin (Ö.1035) Arapça kaleme aldığı 'Arâis-i Mecâlis isimli eserini, Vanizade Mehmed Efendi'nin (Ö.1685) Arâ'is-i Vânzâde isimli eserini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Hikâyet-i Hazret-i Mûsâ, Menâkıb-ı Evliyâ ve Menâkıb-ı İmâm-ı 'Alî isimli eserler de bulunmaktadır.

Hadis ile ilgili kitaplar arasında Seyyid Şerîf Cürcânî'nin (Ö.1413) Misbâh-ı Şerîf isimli eserini, Süyûtî'nin (Ö.1505) kısa hadislerden oluşan Câmi'ü's-Sagîr isimli eserini, Radiyyüddin es-Sâgânî'nin (Ö.1252) nahiv konularına göre düzenlediği bazı sahih hadisleri ihtiva eden Şerh-i Meşâriku'l-Envâr isimli eserini, İbn Hacer el-Askalânî'nin (Ö.1449) Fethü'l-Bâri 'Ale't-Ticari isimli eserini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Buhârî-i Şerîf, Sahîh-i Müslim, Hadis-i Ezzü'l-'Ayn ve Kevkeb-i Minber isimli eserler de bulunmaktadır.

Fıkıh ile ilgili kitaplar arasında Bedreddin Simâvî'nin (Ö.1420) Arapça olarak kaleme aldığı İslam hukukuna dair Câmi'u'l-Fusûleyn isimli eserini, Hanefî fıkıh âlimlerinden olan Hâfızüddîn Muhammed bin Muhammed bin Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el-Bezzâzî'nin (Ö.1424) Bezzâziye isimli eserini, Ebû'l-Feth Zeynüddîn el-İmâdî'nin (Ö.1271) Osmanlı Devleti'nde birçok müftü, kadı ve fakihin müracaat ettiği Fusulü'l-İmâdî isimli eserini, Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin (Ö.1310) Hanefî fıkına dair Kenzü'd-Dekâ'ik isimli eserini, Fahreddin er-Râzî'nin (Ö.1210) Hanefî fıkına göre köle azadı, ta'zir, nikâh, nafaka vs. konuları ele aldığı Müştemü'l-Ahkâm isimli eserini, Osmanlı âlimi ve müftüsü olan Molla Hüsrev'in (Ö.1480) fıkıh konusunda Osmanlı medreselerinde okutulan Dürer-ül-Hükkâm fî Şerh-i Gururü'l-Ahkâm isimli eserini, Hanefî fakihî İbnü's-Sââtî'nin (Ö.1295) Mecma'ü'l-Bahreyn isimli eserini, Ebû'l-Hüseyn Ahmed bin Ebî Bekr Muhammed bin Ahmed el-Kudûrî'nin (Ö.1037) şerhü'l- Kudûrî olarak kaydedilen eserini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra fıkıhtan dört kıt'a ve üç cild isimsiz eserler de bulunmaktadır.

Tefsir ile ilgili kitaplar arasında Molla Gürânî'nin (Ö.1487) Nısf-ı Tefsîr-i Gürânî ismiyle kaydedilen eserini, Mu'tezile âlimlerinden olan Zemahşerî'nin (Ö.1144) dirâyet

metoduyla yazılan üç ciltlik el-Keşşâf isimli eserini, Ünlü Osmanlı şeyhülislâm, hukukçu ve müfessiri Ebu's-Su'ûd Efendi'nin (1574) Tefsîr-i Ebu's-Su'ûd ismiyle kaydedilen eserini, ünlü İranlı müfessir Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifî'nin (Ö.1504/1505) Tefsîr-i Hüseyin Vâ'iz ismiyle kaydedilen eserini, Celâleddin el-Mahallî'nin (Ö.1459) başlayıp Celâleddin es-Süyûtî'nin (Ö.1505) tamamladığı Tefsîr-i Celâleyn isimli Kur'ân-ı Kerîm tefsirini, Ebü'l-Abbâs Muvaffakuddîn Ahmed bin Yûsuf bin el-Hasen el-Kevâşî el-Mevsîlî'nin (Ö.1281) iki cild Tefsîr-i Kevâşî isimli eserini, Tantâvî Cevherî'nin (Ö.1940) Türkçe olarak yazıldığı belirtilen Tefsîr-i Cevâhir isimli Kur'ân-ı Kerîm tefsirini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Nısf-ı Tefsîr-i Şerîf, Tefsîrden Yasin ve tefsirden üç kıt'a, bir cild isimsiz eserler de bulunmaktadır.

Fetvâlar ile ilgili kitaplar arasında Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi'nin (Ö.1692) Fetâva-yı 'Alî Efendi isimli eserini, Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin (Ö.1743) Behcetü'l-Fetâvâ isimli eserini, Hanefî fıkıh âlimi Hayreddin bin Ahmed er-Remlî'nin (Ö.1671) el-Fetâva'l-Hayriyye isimli eserini, Şeyhülislâm Zekerîyyâzâde Yahyâ Efendi'nin (Ö.1644) Fetâva-yı Yahya Efendi isimli eserini ünlü Hanefî fıkıh âlimi İftihârüddîn Tâhir bin Ahmed bin Abdîrreşîd el-Buhârî'nin (Ö.1147) Hülâsatü'l-Fetâvâ isimli eserini, Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Emin Efendi'nin (Ö.1687) Fetâva-yı Feyzi Ankaravî isimli eserini, Bezzâzî'nin (Ö.1424) Hanefî fıkıhına dair Fetâva-yı Bezzâziye isimli eserini, Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin (Ö.1678) Fetâva-yı Minkârîzâde isimli eserini, Timurtâşî, Şemseddin Muhammed bin Abdullah bin Ahmed el-Gazzi el-Hanefî'nin (Ö.1596) Fetâva't-Timurtâşî isimli eserini, Osmanlı Şeyhülislamı Sâdî Çelebî'nin (Ö.1539) Fetâvâ-yı Sâdiye isimli eserini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Sırretü'l-Fetâvâ, Fetâva-yı Yenişehirî ve 'Arebi fetâvâ isimli eserler de bulunmaktadır.

Tıp ve şifâ ile ilgili kitaplar arasında Mehmed Âhi Çelebî'nin (Ö.1524) tıp ile ilgili ismi belirtilmeyen bir eserini, Ebû Muhammed Ziyâüddîn Abdullâh bin Ahmed el-Aşşâb el-Mâlekî'nin (Ö.1248) İbnü'l-Baytâr isimli eserini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Risâle-i Efrenciye ve tıptan bir eser de bulunmaktadır.

Mantık ile ilgili kitaplar arasında Molla Fenârî'nin (Ö.1431) er-Risâletü'l-Esîriyye isimli esere yazdığı şerhe Kul (Kavil) Ahmed (Ö.1543?) tarafından yapılan haşiyesi, Ali bin Ömer el-Kâtibî el-Kazvînî'nin (Ö.1277) eş-Şemsiyye-i Mantık isimli mantığa dair risâlesini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Mantık Cümlesi ismiyle bir kayıt bulunmaktadır.

Dua, zikir ve Hz. Peygamber ile ilgili eserler arasında Ebû Abdullâh Muhammed bin Süleymân el-Cezûlî'nin (Ö.1465) Delâ'il-i Şerîf isimli eserini, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Alî bin Yûsuf el-Cezerî'nin (Ö.1429) Hısn-ı Hasîn isimli eserini, Ebû Bekir bin Muhammed Seylânî Merendî'nin (Ö.1166?) Necâtü'z-Zâkirîn isimli eserini, Yûsuf Sinânüddîn el-Amâsî'nin (Ö.1592) Tebyînü'l-Mehârim isimli eserini saymak mümkündür. Bunların yanı sıra Şifâ-i Şerîf, Enisü'l-Celîs, Kitâb-ı Ed'îye, Menâvir-i Şerh-i Şemâ'il, Şerh-i Esmâü'l-Hüsna ve Tuhvetü'l-İhvân isimli eserler de bulunmaktadır. Bu kitaplara ek olarak 176 cild isimsiz müteferrik kitap ile Mecmû'a-i Akşemseddîn, Mecmû'a-i Mesâ'il, Mecmû'a-i Resâ'il ve 10 adet isimsiz mecmû'a da bulunmaktadır.

Halil Baba'nın Bayrâmî Tarikatı Şeyhliği Hakkında

Halil Baba, 8 Ağustos 1751 (16 Ramazan 1164) tarihinde ilk kez Bayrâmî Tarikatı'nın postnişini olarak faaliyet göstermiştir. Arşiv belgelerinden hareketle Halil Baba'nın da kendisinden önceki Bayrâmî Tarikatı şeyhleri gibi meşihat ve tevliyet görevleri için yevmiye 4 akçelik vazife ile görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Bunun sebebi Hacı Bayrâm Velî'nin vakfiyesinin müseccel olmamasından meşihat ve tevliyet görevleri vâkıfın ekber ve erşed evladına teamülen verilegelmesinden kaynaklanmaktadır (Bayramoğlu, 1983, C. 2, s. 187).

Bayrâmî Tarikatı'nın postnişinliği de neredeyse tüm tarikatlarda görülebileceği gibi bir mücadele alanına dönüşmüştür. Bu bağlamda Bayrâmî Tarikatı'nda Sâlih Baba'nın oğlu Mustafa Baba'nın temsil ettiği III. tâlî kol ile Kâsım Baba'nın oğlu Halil Baba'nın temsil ettiği IV. tâlî kol arasına şeyhlik mücadelesinin başladığı görülmektedir. Bu konu ile ilgili tutulan bir arşiv vesikasına göre bu mücadelenin şu şekilde cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Şeyh Hacı Ahmed Baba'nın vefatıyla 17 Aralık 1732 (29 Cemâziyelaahir 1145) tarihinde Sâlih Baba'nın oğlu Mustafa Baba tarikatın şeyhlik makamına oturmuşsa da (BOA, AE.SMHD.I., 96: 6721) yapılan itirazlar neticesinde görevden alınarak aynı yıl Şeyh Hacı Ahmed Baba'nın oğlu Kâsım Baba şeyhlik makamına getirilmiştir. Şeyh Kâsım Baba'nın adı, Haymanateyn Kazası'nda bulunan Oğul Bey tarlasının yarı hissesinin Hacı Bayrâm Velî torunlarına şart kılınmasına rağmen bazı kimseler tarafından söz konusu gelirin engellediğine dair arzına karşılık verilen bir hükümde geçmektedir (BOA, TK.GM.d., 377: 61).

Şeyh Hacı Ahmed Baba'nın oğlu Kâsım Baba'nın vefatıyla 8 Ağustos 1751 (16 Ramazan 1164) tarihinde Kâsım Baba'nın oğlu Halil Baba postnişin olarak tayin edilmiştir. III. tâlî kolun kurucusu Mustafa Baba'nın oğlu Mehmed Baba'nın itirazları sonucunda şeyhlik 22 Temmuz 1759 (27 Zilkade 1172) tarihinde Halil Baba'dan alınarak Mustafa Baba'nın oğlu Mehmed Baba'ya tevcih edilmiştir. Bu duruma da Halil Baba itiraz etmiş ve sonuç itibarıyla şeyhlik Mehmed Baba'dan alınarak 6 Temmuz 1760 (22 Zilkade 1173) tarihinde yeniden Halil Baba'ya verilmiştir.

Bayramoğlu'na göre Kâsım Baba'nın oğlu Halil Baba'nın vefatıyla şeyhlik, 25 Mayıs 1778 (27 Rebiulahir 1192) tarihinde diğer Halil Baba'ya geçmiştir. Bu diğer Halil Baba'nın da vefatıyla beraber postnişin olarak 7 Nisan 1789 (11 Recep 1203) tarihinde Kâsım Baba'nın oğlu ve Halil Baba'nın kardeşi Tayyib Baba atanmıştır (Bayramoğlu, 1983, C. 2, s. 186-187).

Bayramoğlu'nun eserinde kullandığı yukarıdaki arşiv belgesinde söz konusu edilen diğer Halil Baba'nın şeyhliği hususunda bir takım belirsizlikler bulunmaktadır. Çünkü 857 numaralı Ankara Şer'iyye sicilinde kayıtlı 21 Ekim 1781 (3 Zilkade 1195) tarihli bir kadı hükmünde Tayyib Baba'ya ithafen "... fahru'l-meşâyih ekrem ammîleri Tayyib Baba Efendi ..." şeklinde hitab edilmektedir (AŞS, 857: 62-119; Uzun, 2023, s. 150). Oysa yukarıda tahlil edilen arşiv belgesine göre bu tarihte yani 15 Mayıs 1778 tarihinden (27 Rebiulahir 1192), 7 Nisan 1789 (11 Recep 1203) tarihine kadar olan dönemde diğer Halil Baba şeyhlik makamında olmalıdır. Dolayısıyla söz konusu 857 numaralı Ankara Şer'iyye Sicilindeki kayıta Tayyib Baba'nın değil Halil Baba'nın şeyh olarak adının geçmesi gerekmektedir. 173 numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinde bulunan

Ocak/Şubat 1784 (Evâhir-i Rebiülevvel 1198) tarihli miras ile ilgili bir hüküm kaydının şuhûdü'l-hâl bölümünde "... eş-Şeyh Tayyib Baba ..." ismi geçmektedir (AŞS, 173: 18; Taşcan, 2021, s. 53). Aynı Şekilde 179 numaralı Ankara Şer'iyye Sicilinde bulunan M. 1788-1789 (H. 1203-1204) yıllarında da birçok konuda verilen hükümlerin şuhûdü'l-hâl bölümlerinde Tayyib Baba'nın ismine tesadüf edilmektedir (AŞS, 179: 14,35, 70, 135; Pehlivan, 2023, s. 15, 32, 61, 113). Dolayısıyla şer'iyye sicillerindeki bilgilerden hareketle ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait belgedeki belirtilen tarihler arasında şeyh olarak Halil Baba'ya ait bir kayda rastlanılamadığından diğer Halil Baba'nın olmadığı sonucuna varılabilir. Bu durumda Halil Baba'dan sonra postnişîn olan Tayyib Baba'nın şeyhlik dönemi 15 Mayıs 1778 (27 Rebiulahir 1192)-2 Nisan 1802 (29 Zilkade 1216) olarak güncellenmektedir.

Söz konusu III. ve IV. tâlî kolların şeyhlik mücadeleleri arasında Halil Baba'nın 8 Ağustos 1751 tarihinden 22 Temmuz 1759 tarihleri arasında birinci şeyhlik dönemini ifa ettiği, 6 Temmuz 1760 tarihinden 25 Mayıs 1778 tarihleri arasında da ikinci şeyhlik dönemini yürüttüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Halil Baba'nın 1751-1778 yılları arasında kesintiler hariç 25 yıl 10 ay 3 gün Bayrâmî Tarikatı'nın şeyhlik görevini yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Halil Baba'nın şeyhliği döneminde 12/20 Temmuz 1755 (Evâsıt-ı Şevval 1168) tarihinde yukarıda da adı geçen Haymanateyn Kazası'ndaki Hacı Bayrâm Velî soyuna vakfedilmiş gelir ile ilgili çatışma devam etmiş ve bu konuya binaen yazılan arzuhal neticesinde bir hüküm kaleme alınmıştır (BOA, AE.SOSM.III., 70: 5375).

11 Ağustos 1757 (25 Zilkade 1170) tarihli bir şer'iyye sicilinde Halil Baba'nın adı alım-satım, alacak-verecek gibi hususlarda şuhûdü'l-hâl bölümünde görülmektedir. Bu durum, onun Ankara'da bir kanaat önderi olarak faaliyet yürüttüğünü göstermesi ve şahitliğinin bölge halkı tarafından önemli görülmesi açısından önemlidir (AŞS, 141: v28a, v29b; Oğuz, 2023, s. 100-101, 105).

7 Ocak 1774 tarihli bir belgeye göre ise Halil Baba, Kâsım Baba'nın vefatıyla mahlûl kalan cihetlerin hak sahiplerine verilmesi için itirazlarına devam etmiş görünmektedir (BOA, AE.SMST.III, 143: 11290). Ağustos/Eylül 1775 (Receb 1189) tarihine ait bir başka belgeye göre ise Halil Baba, Yeğen Bey oğlu Mehmed Çelebi'nin Hacı Bayrâm Velî Hanedanına ait Yağmur Ovası'ndaki vakfından Mehmed Baba ve Mehmed Efendi tarafından elde edilen gelirinin öşrünün alınıp teslim edilmesini arz etmiş ve bu arza merkez tarafından olumlu yönde hüküm verilmiştir (Bayramoğlu, 1983, C. 2, s. 15-16). 9 Mayıs 1784 (18 Cemâziyelahir 1198) tarihinde Ankara'daki Ağazâde Medresesi'nin müderrisliğinin Tayyib Baba'ya verildiği gibi (BOA, AE.SABH.I., 121: 8218) söz konusu Yağmur Ovası'ndaki vakfın da 1 Temmuz 1793 (22 Zilkade 1207) tarihinde Halil Baba'dan sonra postnişîn olan Tayyib Baba'ya tevcih olunduğu görülmektedir (BOA, C..EV., 583: 29412).

Sonuç

Sonuç olarak Halil Baba, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında faaliyet göstermiş geniş bir kütüphaneye sahip, tasavvufî açıdan önemli bir Bayrâmî tarikat şeyhi olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan O, Ankara'nın önemli âyan ailelerinden biri olan Müderrisâdeler ile Hacı Bayrâm Velî soyunu evlilik bağı ile birbirine bağlayarak

devlet ve toplum üzerinde nüfuzunu arttırmıştır. Ayrıca Ankara ahalisinin önemli hususlarda kendisine başvurduğu bir kanaat önderi konumunda olan Halil Baba, iktisadî açıdan âyan aileleriyle yarışacak derecede de varlıklı biridir.

Bayrâmî Şeyhi Halil Baba, hem bilgisi hem de soylular arasında Bayrâmî Tarikatı'nı yayma yeteneğiyle yetkin bir tarihi figür olarak ortaya çıkmaktadır. Miras defterinde tespit edilen dört yüzden fazla kitap bu ilmi yetkinliği desteklemektedir. Halil Baba, dil bilgisi, edebiyat, tarih, tıp ve mantık gibi konuların yanı sıra dinî-tasavvufî konulara da ilgi gösteren çok yönlü bir sufidir.

Miras defterine göre Halil Baba, ekonomik açıdan da cemaatin önde gelen isimlerindendir. Bu bağlamda bir atı, bir ineği, bir kara sığırı, bir eşiği, Kutgin adlı bir çiftlikte bir köşkü ve Kutgin'de bir değirmeni bulunmaktadır. Ayrıca Arap ve Fatıma adlı iki cariyeye ve Süleyman adlı bir köleye sahiptir. Miras defterine göre Halil Baba, mirasçılara net olarak 12800 akçe bırakmıştır. Bu meblağ, Halil Baba'nın Ankara halkının üst sınıfına hitap eden zengin bir Bayrâmî şeyhi olduğu fikrini desteklemektedir.

Bayrâmî Tarikatı'nın postnişinlerinin tarihî süreci, ana kol ve yan kollar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu bağlamda Bayrâmî Âsitânesi Postnişini Halil Baba da Hacı Bayrâm Velî soyunun IV. tâlî kolunun ilk şeyhi olarak faaliyet göstermiştir. III. ve IV. tâlî kollardan gelenler arasındaki şeyhlik mücadelesini Halil Baba kazanmıştır. O, 1751-1778 yılları arasında kesintiler hariç 25 yıl 10 ay 3 gün Bayrâmî Tarikatı'nın şeyhlik görevini yürütmüştür.

Halil Baba'dan sonra şeyhlik, Halil Baba'nın kardeşi II. Tayyib Baba'ya, ondan sonra da iki kez Bayrâmî Tarikatı şeyhliği yapacak olan Halil Baba'nın oğlu Kasım Baba'ya geçmiştir. Kasım Baba'dan sonra Halil Baba soyundan gelenlerin postnişinlik görevi sona ermiştir.

Extended Abstract

The aim of this article is to reveal the scholarly background, sheikhship process and family tree of Halil Baba, one of the Sheikh of the Bayrâmî Order. According to the information obtained, Halil Baba was an opinion leader among the people of Ankara. It is possible to find information supporting this view in the records in the archive registers.

In particular, his close relationship with the Müderriszades, one of Ankara's wealthy families, seems to have strengthened Halil Baba's status as an opinion leader. Bayrâmî Sheikh Halil Baba emerges as a competent historical figure with his knowledge as well as his ability to spread the Bayrâmî Order within the nobility. The more than four hundred books identified in his legacy book support this scholarly competence. Halil Baba was a versatile Sufi who showed interest in subjects such as grammar, literature, history, medicine and logic as well as religious-sufistic subjects.

According to the legacy book, Halil Baba was also one of the leading figures of the community in terms of economy. In this context, he owned a horse, a cow, a black cattle, a donkey, a manor house in a farm named Kutgin, and a mill in Kutgin. It is also understood that he owned two concubines named Arap and Fatima and a slave named

Suleyman. According to the legacy book, Halil Baba left a net amount of 12800 akçe to his heirs. This sum supports the idea that Halil Baba was a wealthy Bayrâmî Sheikh who catered to the upper class of the people of Ankara.

Halil Baba's knowledge and his relationship with the leading figures of the society paved the way for him to become a sheikh of the Bayrami Order. Halil Baba, who struggled for sheikhship within the Bayrâmî Order, served as the first sheikh between 1751-1759 and as the second sheikh between 1760-1778. Therefore, excluding interruptions, Halil Baba served as the sheikh of the Bayrâmî Order for 25 years, 10 months and 3 days.

A quarter of a century of sheikhship seems to have paved the way for Halil Baba's descendants to become sheikhs. Halil Baba's descendants also acted as well-known personalities affiliated with the Bayrâmî Order. In this context, after Halil Baba, Sheikh Kasım Baba, Ahmed Nuri Baba and Halil Nihad Bey stand out in terms of both their sheikhship and literary aspects.

After Halil Baba, the position of sheikhdом did not pass to his sons, but to Halil Baba's elder brother, II. Tayyib Baba. Of Halil Baba's two sons, Ahmed Nuri Baba and Kasım Baba, only Kasım Baba served as a sheikh. Kasım Baba's period as a sheikh was marked by struggle. As a result of this struggle, Kasım Baba sat on the position of sheikhdом twice, but the struggle for the post in question was concluded in favor of Mehmed Said Baba and his lineage.

In conclusion, Halil Baba stands out as a mystically important Bayrâmî order sheikh with a large library who was active in the second half of the eighteenth century. On the other hand, he increased his influence on the state and society by linking the Müderriszâdeler, one of Ankara's wealthy families, and the Hacı Bayrâm Velî bloodline through marriage. In addition, Halil Baba, who was an opinion leader to whom the people of Ankara consulted on important issues, was a wealthy man who could compete economically with the wealthy families.

In this article, information on Halil Baba's scholarly background, sheikhship, and family tree is analyzed by taking into account the information in archival sources, chronicles, and works of literature and research.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA, AE.SABH.I., 121/8218.

BOA, AE.SMHD.I., 96/6721.

BOA, AE.SMST.III, 143/11290.

BOA, AE.SOSM.III., 70/5375.

BOA, C..EV., 583/29412.

BOA, Hat. 1357/53171.

BOA, Hat. 548/27048.

BOA, Hat. 548/27060.

BOA, TK.GM.d., 377/61.

Şer'iyye Sicilleri

AŞS, 141/v28a, v29b.

AŞS, 168, v53-v56/130.

AŞS, 173/18.

AŞS, 179/14,35, 70, 135.

AŞS, 857/62-119.

2. Yazma ve Matbu Eserler

Çelebi, Evliya. (1318). Seyâhatnâme. Tab': Ahmed Cevdet, 2. Cild, Der-Saadet: Akdem Matbaası.

Lami'î Çelebi Mahmud b. Osman Bursavî, Tercüme-i Nefahatü'l-Üns, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 4163/606068, v335a-v335b.

Muhtesibzâde Hâkî Mehmed Belgradî, Terceme-i Şakâiku'n-Nu'mâniyye, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, BY0000009450/89694, v21a.

Sarı Abdullah Efendi, Abdullah b. Muhammed el-İstanbulî el-Bayrâmî el-Celvetî, Semeretü'l-Fuad fi'l-Mebde ve'l-Me'âd, Süleymaniye Kütüphanesi, Antalya Tekelioğlu, 00982/402573, v233b-141b.

3. Kitaplar, Tezler ve Makaleler

Altunkılıç, B. (2023). *168 Numaralı Ankara şer'iyye şicili transkripsiyonu ve değerlendirmesi (H. 1192 – 1193 - M. 1778-1779)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Azamat, N. (1996). Hacı Bayrâm-ı Velî. *DİA*, (C.14, 445-446). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Bayramoğlu, F. (1983). *Hacı Bayrâm-ı Velî yaşamı – soyu – vakfı*. 1. Cilt, Ankara: TTK.

Bayramoğlu, F. (1983). *Hacı Bayrâm-ı Velî yaşamı – soyu – vakfı*. 2. Cilt, Ankara: TTK.

Kızılar, H. (2012). Osmanlılarda ilk yerel manevî oluşum: Hacı Bayrâm Velî ve Bayrâmiyye ekolünün Anadolu'ya etkisi. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (32), 67-80. https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000603

- Köç, A. (2021). 19. yüzyıl sicillerine göre Hacı Bayram-ı Velî Vakfı'nın ekonomik yapısı üzerine bir değerlendirme. *Vakıflar Dergisi*, (55), 139-155. <https://doi.org/10.16971/vakiflar.797741>
- Mert, Ö. (1991). Âyan. *DİA*, (C. 4, 195-198). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Oğuz, İ. (2023). *Hicri 1170-1171 tarihli 141'numaralı Ankara şer'iyeye sicilinin transkripsiyon ve değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Batman.
- Özköse, K. (2019). IV. uluslararası Hacı Bayram-ı Velî sempozyumu. (Faruk Göktaş & Harun Alkan, ed.). Bayramiyyenin teşekkül ve gelişim seyri (s. 13-27). Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1971). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pehlivan, Y. (2023). *H. 1203-1204 (M. 1788-1789) Tarihli 179 numaralı Ankara şer'iyeye sicilinin transkripsiyon ve değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Süreyyâ, M. (1996). *Sicill-i Osmânî*. Haz. Nuri Akbayar, 4. Cild, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Taşcan, Z. (2021). *173 Numaralı Ankara şer'iyeye sicilinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (H. 1198/M. 1783-1784)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitlis.
- Uzun, A. (2023). *857 Numaralı Ankara şer'iyeye sicili H. 1195-1196/M.1781-1782*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.